

dr hab. Ewa Kantowicz Prof.UWM
Katedra Pedagogiki Społecznej
i Metodologii Badań Edukacyjnych
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Recenzja Rozprawy Doktorskiej mgr Aleksandra Hermana

pt. Kompetencje społeczne pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi a ich podmiotowe uwarunkowania

przygotowanej pod kierunkiem

Prof. dr hab. Anny Kanios

Promotor pomocniczy dr hab. Małgorzata Kuśpit

Na Wydziale Pedagogiki i Psychologii

Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

W Lublinie

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgr Aleksandra Hermana wpisuje się w obszar badań społeczno-pedagogicznych nad pracą socjalną i kształtowaniem kompetencji profesjonalnych, umożliwiających podejmowanie efektywnych działań wspomagających osoby starsze.

Kształtowanie kompetencji profesjonalnych pracowników realizujących zadania w obszarze pomocy społecznej stanowi ogromne wyzwanie, tym bardziej, że osoby podejmujące działania pomocowe winny dysponować określonym zasobem interdyscyplinarnej i specjalistycznej wiedzy oraz umiejętnościami rozwiązywania problemów i komunikowania się z innymi. Kompetencje profesjonalne z jednej strony są nabywane w toku formalnej edukacji akademickiej, z drugiej odwołują się do pewnych predyspozycji osobowościowych oraz doświadczeń, które warunkują taką a nie inną interioryzację różnych komponentów profesjonalnego działania, świadczących o posiadanych kompetencjach.

„Nabywanie wieloprzestankowych kompetencji do i w pracy socjalnej dokonuje się zarówno w procesie systematycznego kształcenia jak i praktycznego działania i jest wielorako uwarunkowane” [Kantowicz, 2005, s. 191].

Szczególnym obszarem kontekstualności kształcenia i działania, a tym samym kształtowania profesjonalnych kompetencji jest praca z osobami starszymi, gdzie kompetencje społeczne i prawidłowa komunikacja stanowią ważne atrybuty procesu wsparcia. Praca socjalna z tą grupą wiekową jest złożona, a osoby wykonujące działania pomocowe na rzecz osób starszych stają przed rozwiązywaniem wielu specyficznych problemów. Ważne jest więc adekwatne przygotowywanie przyszłych profesjonalistów do pracy odpowiadającej zmianom w strukturze wiekowej podopiecznych i nowym potrzebom seniorów w zmieniającej się przestrzeni systemu pomocy i wsparcia.

Szczegółowej oceny rozprawy doktorskiej dokonam wg kryteriów zawartych w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym.

Oryginalność pracy i jej znaczenie naukowe

Kompetencje profesjonalne w obszarze pracy socjalnej i ich kształtowanie w procesie akademickiej edukacji oraz zawodowej praktyki inspirowane jest przez wielu badaczy, a pomimo tego podejmowane są nieliczne próby badań empirycznych w tym obszarze. Przedmiotowa dysertacja, wpisująca się w model badań ilościowych jest więc przedsięwzięciem ważnym i wypełnia lukę w istniejących badaniach pedagogicznych.

W mojej ocenie, szczególnie istotne jest tu przyjęcie przez Autora perspektywy społeczno-pedagogicznej, w której kształtowanie kompetencji społecznych w obszarze pomocy jest procesem złożonym i wynika z wielorakich zadań zawodowych pracowników socjalnych, w tym szczególnie specjalistów podejmujących działania wobec osób w wieku senioralnym. Chodzi bowiem o przygotowanie profesjonalistów do kreowania zmian na płaszczyźnie mikrospołecznej, szczególnie w odniesieniu do jednostek oraz grup narażonych na wykluczenie, a także objętych systemem opieki. Szczególne znaczenie ma tu kształtowanie kompetencji społecznych, jako zdolności do realizacji określonych zadań, które są uwarunkowane zarówno posiadaną wiedzą, przekonaniem, umiejętnościami i sprawnościami, jak i możliwościami oraz potrzebą posługiwania się tymi zdolnościami. Dlatego też, w kształceniu specjalistów do pracy socjalnej z seniorami ważne jest kształtowanie kompetencji społecznych, poprzez m.in. wprowadzanie takich modułów i przedmiotów profesjonalnej

edukacji, które umożliwiają nabywanie takich przekonań, wiedzy, postaw i sprawności oraz które zapewnią satysfakcjonujące funkcjonowanie w zawodzie.

Dokonana przez Autora wielowymiarowa analiza uwarunkowań kompetencji społecznych, jako kluczowych kompetencji profesjonalnych pracowników socjalnych podejmujących działania w środowisku seniorów, ukazała interesujące zależności między typami kompetencji społecznych a wyłonionymi zmiennymi, charakteryzującymi badaną populację pracowników instytucji pomocy społecznej.

Zasadniczym atutem przedłożonej do recenzji pracy jest zwrócenie uwagi na wieloaspektowość zagadnień związanych z pracą socjalną z osobami starszymi, a także podmiotowymi uwarunkowaniami kształtowania kompetencji społecznych, warunkujących skuteczność opieki nad seniorami.

Praca jest niewątpliwie oryginalna, gdyż wzbogaca wiedzę dotyczącą rozpoznania kompetencji zawodowych, ze szczególnym uwzględnieniem kompetencji społecznych, uwarunkowanych przekonaniami pracowników socjalnych nt. osób starszych, motywacją do pracy oraz umiejętnościami pracowników socjalnych np. w radzeniu sobie ze stresem. Wyniki analiz wskazują na interesujące zależności między prezentowanymi typami kompetencji a systemem wartości, samooceną i poczuciem własnej skuteczności, warunkującej efektywność działań profesjonalnych. Autor dysertacji docenia także potrzebę kształcenia i rozwijania różnorodnych kompetencji społecznych wśród pracowników socjalnych, prezentując pewne postulaty, które przyczyniłyby się do podniesienia kompetencji społecznych profesjonalistów pracujących z osobami starszymi.

Zasadność i komplementarność przedstawionych w rozprawie podstaw teoretycznych oraz poziom wiedzy ogólnej Autora w zakresie podejmowanego tematu

Rozprawa składa się z wprowadzenia i siedmiu komplementarnych rozdziałów: trzech określających ramy teoretyczne dysertacji (98 stron); jednego rozdziału metodologicznego (13 stron) i trzech rozdziałów przedstawiających analizę materiału empirycznego (55 stron) oraz zakończenia (w sumie 186 stron). Całość zamyka obszerna bibliografia, zawierająca wiele ważnych pozycji polskich, jak i obcojęzycznych oraz spis tabel, wykresów i aneks (w sumie 231 stron).

We wprowadzeniu Autor przybliży swój przedmiot zainteresowań badawczych, uzasadniając motywy podjęcia empirycznych analiz w tym obszarze, bowiem problematyka kompetencji społecznych jako elementu kompetencji profesjonalnych w pracy socjalnej z osobami starszymi w kontekście ich podmiotowych uwarunkowań nie była dotychczas przedmiotem badań.

Część teoretyczną pracy otwiera rozdział poświęcony pedagogicznym aspektom pracy socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem teoretycznych podstaw pracy socjalnej z osobami starszymi. Autor opisuje w nim sytuację ludzi starszych w Polsce, którą scharakteryzowano na trzech płaszczyznach: aktywności zawodowej, społecznej oraz rodzinnej. Dokonano tu charakterystyki współczesnych teorii starzenia się człowieka i przystosowania do starości, a w tym koncepcji biologicznych, psychologicznych i społecznych, opisując konsekwencje procesu starzenia się człowieka w wielu wymiarach. Rozdział kończą rozważania wokół problematyki pracy socjalnej z osobami starszymi oraz pracy socjalnej jako profesji, jej genezy i pedagogicznych aspektów.

Rozdział drugi koncentruje się na problematyce kompetencji społecznych w literaturze przedmiotu. Dokonano w nim przeglądu koncepcji teoretycznych i definicyjnych ujęć kompetencji społecznych wraz z ich komponentami. Zaprezentowano w nim również modele kompetencji oraz znaczenie wiedzy i umiejętności profesjonalnych w procesie pomagania i świadczonej pracy socjalnej osobom potrzebującym, szczególnie osobom starszym. Rozdział zamyka sumaryczny przegląd badań nad kształtowaniem kompetencji zawodowych i problematyką kompetencji społecznych.

W rozdziale trzecim uwagę poświęcono podmiotowym uwarunkowaniom kompetencji społecznych. Scharakteryzowano w nim następujące zmienne: system wartości, samoocenę, poczucie własnej skuteczności, style radzenia sobie ze stresem oraz poczucie wypalenia zawodowego pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi.

W rozdziale czwartym, omówiono przyjęte w badaniach własnych założenia metodologiczne. Sprecyzowano przedmiot i cel badań, problemy badawcze, hipotezy i zmienne. Opiszano metodę, techniki i narzędzia badawcze służące zebraniu materiału empirycznego oraz organizację i przebieg badań. Zaprezentowano zastosowane analizy statystyczne. Przedstawiono charakterystykę badanej zbiorowości pod kątem cech społeczno-demograficznych.

Empiryczną część pracy otwiera rozdział piąty. Autor dysertacji koncentruje się w nim na charakterystyce kompetencji społecznych badanych pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi. Zgodnie z przyjętą koncepcją opisano nim poszczególne elementy składające się na kompetencje społeczne, a więc wiedzę i przekonania respondentów na temat osób starszych, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach społecznych i motywację do pracy. Rozdział kończy próba typologii społecznych kompetencji pracowników socjalnych do pracy z seniorami.

Rozdział szósty zawiera opis uwarunkowań społecznych kompetencji przedstawicieli zawodów pomocowych do pracy z ludźmi starszymi. Znajduje się tutaj charakterystyka wyłonionych w przedmiotowych badaniach zmiennych, a więc: system wartości, samoocena, poczucie własnej skuteczności, radzenie sobie w sytuacjach stresowych i poczucie wypalenia zawodowego badanych pracowników.

W ostatnim rozdziale analizie poddano zależności pomiędzy analizowanymi zmiennymi, ze szczególnym uwzględnieniem korelacji typów kompetencji społecznych z poszczególnymi czynnikami podmiotowymi, takimi jak: system wartości, samoocena, poczucie własnej skuteczności, style radzenia sobie ze stresem oraz poczucie wypalenia zawodowego. Rozdział kończy weryfikacja przyjętych hipotez badawczych.

W zakończeniu pracy Autor dokonuje sumarycznego podsumowania wyników badań wraz z ich interpretacją. Sformułowano w nim także pewne wnioski praktyczne, które mogą znaleźć zastosowanie w kształceniu zawodowym i przygotowaniu pracowników socjalnych pracujących do pracy z osobami starszymi.

Zaprezentowany w dysertacji opis i uwarunkowania kompetencji społecznych pracowników socjalnych w pracy z osobami starszymi mają nie tylko wymiar poznawczy, ale również praktyczny. Autor podjął próbę konstruowania nowej wiedzy nt. kompetencji społecznych w zawodach pomocowych oraz sformułowania wytycznych dotyczących możliwości ich rozwijania i doskonalenia w kształceniu i praktycznych działaniach profesjonalnych.

W teoretycznej części pracy udało się Panu mgr Aleksandrowi Hermanowi dokonać wieloaspektowego przeglądu badań nad procesem starzenia się i sytuacją osób starszych w Polsce oraz poddać analizie podstawowe kategorie oraz teorie, niezbędne do wyjaśnienia istoty kompetencji społecznych w polu pracy socjalnej oraz ich podmiotowych uwarunkowań.

Stosunkowo nisko oceniam podrozdział poświęcony specyfice pracy socjalnej z osobami starszymi. Zabrakło w nim nowszych opracowań dotyczących pracy socjalnej z osobami starszymi¹, a także tych ukazujących pedagogiczne aspekty pracy socjalnej oraz jej podmiotowy i relacyjny charakter ważny z perspektywy kształtowania kompetencji profesjonalnych. To w pedagogice społecznej, pojmowanej jako możliwa orientacja w polu działania praktyki społeczno-pedagogicznej (także w polu pracy socjalnej) poszukuje się uzasadnień pedagogicznych, ważnych dla pracy socjalnej (Marynowicz-Hetka, 2006; Kantowicz 2013, 2019), poprzez wielowymiarowość widzenia człowieka: jako podmiotu działającego, jako podmiotu poznającego, jako podmiotu, na rzecz którego podejmowane jest działanie oraz jako podmiotu refleksyjnego². Ta wielowymiarowość postrzegania człowieka jako podmiotu działającego i tego, z którym podejmuje się działanie, bądź na rzecz którego się działa - może stanowić wartościową inspirację stanowiącą wkład pedagogów dla teorii i praktyki pracy socjalnej (także z osobami starszymi).

Formułując uwagi krytyczne do rozdziału dotyczącego kompetencji społecznych zauważam, że większość badaczy (Czerepaniak-Walczak, 1997; Wojcieszak 1999; Szymczak, 2007; Pankowska, 2016; Kantowicz 2005 i 2020; Grudziewska 2021 i in.)³ podkreśla, że kompetencje społeczne stanowią element struktury kompetencji profesjonalnych i osobowościowych (zinterioryzowana wiedza, umiejętności, sprawności, postawy)⁴ - nabytych w procesie rozwoju, kształcenia i profesjonalnej praktyki, które składają się na kompetentne działania w jakiejś dziedzinie. Nie zostało to jednoznacznie wyartykułowane w dysertacji, gdyż jej Autor skupił się tylko na kompetencjach społecznych. Natomiast rzetelnie omówione zostały modele kompetencji, stanowiące teoretyczne ramy analiz w części empirycznej. Opisując podmiotowe uwarunkowania kompetencji społecznych słusznie zwrócono uwagę na kilka elementów determinujących prezentowane kompetencje: system wartości i samoocenę

¹ A.Leszczyńska-Rejchert (2019), *Wbrew stereotypom - pomyslna starość "wyjątkowych" seniorów. Studium z pedagogiki społecznej*. Wyd. UWM Olsztyn; A.Chabior (2017), *Praca socjalna z osobami starszymi - opieka i jej doświadczanie*. W: Dylematy polityki społecznej i pracy socjalnej - implikacje dla teorii i praktyki (red. A.Chabior, M.Porańbanić, Wyd. UJK w Kielcach; N. G. Piłkula, K. Jagielska, *Gerontologiczna praca socjalna jako innowacja w kształceniu pracowników socjalnych*. LABOR et EDUCATIO nr 5/2017; DOI: 10.4467/25439561LE.17.011.7986.

² E.Marynowicz-Hetka(2006), *Pedagogika społeczna*, tom I, PWN Warszawa, s.37; E.Kantowicz (2013), *Pedagogika (w) pracy socjalnej*, Wyd. UWM Olsztyn; E.Kantowicz (2019), *Praca socjalna w interdyscyplinarnym splotie nauk*. W: *Praca socjalna-30 wykładów* (red. K.Frysztaćki), Wyd. PWN Warszawa, s.76-96.

³ Czerepaniak-Walczak M. (1997), *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Wyd. Edytor, Toruń; Kantowicz E. (2005), *Praca socjalna w Europie. Inspiracje teoretyczne i standardy kształcenia*. Wyd. UWM, Olsztyn; Kantowicz E.(2017), *Rola wolontariatu w kształtowaniu przyszłych kompetencji profesjonalnych w polu pracy socjalnej*. "Praca Socjalna" nr 6, s. 87-102; Kantowicz E.(2020), *Doradztwo socjalne jako nowa profesja pomocowa*. „Pedagogika Społeczna“ nr 2(76),s.43-56; Pankowska D., (2016), *Kompetencje nauczycielski próba syntezy* (projekt autorski). „Lubelski Rocznik Pedagogiczny, T. XXXV, z. 3, s.188-201; Wojcieszak B.(1999), *Wyznaczniki kompetencji zawodowych pracowników socjalnych*, w: (red. A.Niesporek, K.Wódcz), *Praca socjalna w Polsce – badanie, kształcenie, potrzeby praktyki*, Wyd. Śląsk Katowice, s.157-164.

⁴ E.Grudziewska(red.)(2021), *Kompetencje pracowników socjalnych*. Seria MPS-Warsztaty, Wyd. Difin Warszawa.

osób profesjonalnie pomagających, poczucie skuteczności lub/i wypalenia zawodowego i stylów radzenia sobie ze stresem.

Podsumowując zasadność i komplementarność przedstawionych w rozprawie podstaw teoretycznych uważam, że zawartość merytoryczna poszczególnych rozdziałów w tej części rozprawy jest zgodna z nakreśloną tematem pracy problematyką. Autor dysertacji wykazał się podstawową znajomością literatury przedmiotu badań dotyczących pracy socjalnej z osobami starszymi i podmiotowych uwarunkowań osób profesjonalnie pomagających, eksplorując rzetelniej kompetencje społeczne oraz koncepcje teoretyczne wyjaśniające ich kształtowanie.

Zasadność i poprawność przyjętych rozwiązań metodologicznych oraz zastosowanych procedur badawczych

Część druga pracy to cztery rozdziały obejmujące: metodologiczne założenia badań własnych (rozdz.IV) oraz analizy materiału empirycznego, które zostały zawarte w rozdziale V, VI i VII.

Zdefiniowany przez Autora „cel główny” badań koncentruje się określeniu zależności między typami kompetencji społecznych pracowników socjalnych a ich podmiotowymi uwarunkowaniami.

Temu celowi zostały podporządkowane „cele szczegółowe”:

1. Zdiagnozowanie poszczególnych komponentów kompetencji społecznych pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi oraz wyróżnienie typów kompetencji społecznych.
2. Charakterystyka wybranych uwarunkowań podmiotowych: hierarchia wartości, samoocena, poczucie własnej skuteczności, style radzenia sobie ze stresem, poczucie wypalenia zawodowego.
3. Zweryfikowanie zależności między badanymi zmiennymi.
4. Sformułowanie wniosków praktycznych służących doskonaleniu zawodowemu pracowników socjalnych oraz rozwiązań systemowych w zakresie pracy socjalnej z seniorami.

Moją wątpliwość budzi wyłonienie „celu głównego” i „celów szczegółowych”.

W metodologii badań społecznych różni autorzy, różnie definiują cele badań prowadząc je raczej do: celów eksploracyjnych, opisowych, wyjaśniających

(L.W.Neumann, E.Babbie, T.Pilch) lub poznawczych, teoretycznych, praktycznych (Apanowicz J., J.Gnitecki etc.)

Jako „główny” zwykle określa się problem główny i podporządkowane mu problemy szczegółowe. W przedmiotowej dysertacji - cele „szczegółowe” brzmią raczej jako zadania badawcze.

Główny problem badawczy przyjął postać pytania: Czy występuje, a jeśli tak, to jaki jest charakter zależności między typami kompetencji społecznych pracowników socjalnych a ich uwarunkowaniami podmiotowymi?

Rozwiązanie tego problemu badawczego wymagało odpowiedzi na następujące pytania (problemy)szczegółowe:

1. Jakimi kompetencjami społecznymi charakteryzują się badani pracownicy socjalni?
2. Czym charakteryzują się podmiotowe uwarunkowania kompetencji społecznych?
3. Jakie są zależności między typami kompetencji społecznych pracowników socjalnych a ich uwarunkowaniami podmiotowymi?

Główny problem badawczy jest adekwatny do wyznaczonego celu badań i odwołuje się do poznawczych aspektów problematyki dysertacji tj. określeniu zależności między typami kompetencji społecznych pracowników socjalnych a ich podmiotowymi uwarunkowaniami.

Problemy szczegółowe zostały zdefiniowane poprawnie, choć nie do końca Autor wykorzystał ramy teoretyczne określające strukturę kompetencji profesjonalnych pracowników socjalnych (wiedza, umiejętności, postawy), a także kompetencji społecznych jako kluczowych dla przedmiotowej dysertacji. Choć problemy szczegółowe są zdefiniowane poprawnie, to nie do końca wiadomo, który z teoretycznych modeli kształtowania kompetencji społecznych stanowił wytyczną przy ich formułowaniu. Doktorant właściwie sformułował też hipotezy, które pełnią ważną funkcję korekcyjną w procesie badawczym. Operacjonalizacja problemów szczegółowych, a także wyznaczenie zmiennych zależnych i niezależnych oraz ich wskaźników, znalazło logiczne odzwierciedlenie w analizie i weryfikacji materiału empirycznego.

Pan mgr Aleksandr Herman zrealizował badania przyjmując jako wiody, paradygmat pozytywistyczny i ilościową strategię badań oraz metodę sondażu

diagnostycznego z wykorzystaniem kilku technik i narzędzi: do badania kompetencji społecznych pracowników socjalnych wykorzystano:

1. Kwestionariusz do badania przekonań pracowników zawodów pomocowych na temat osób w starszym wieku (autorstwa A. Kanios) (2018).
2. Kwestionariusz Kompetencji Społecznych (KKS) A. Matczak;
3. Kwestionariusz ankiety dotyczący wiedzy i motywacji pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi (narzędzie własnej konstrukcji)

Natomiast do badania uwarunkowań kompetencji społecznych pracowników socjalnych wykorzystano:

1. Portretowy kwestionariusz wartości S.H. Schwartza
2. Skalę Samooceny SES M. Rosenberga
3. GSES – Skalę Uogólnionej Własnej Skuteczności, autorstwa R. Schwarzera, M. Jerusalem i Z. Juczyńskiego
4. Kwestionariusz CISS (Coping Inventory for Stressful Situations) opracowany przez Normana S. Endlera i Jamesa D. A. Parkera (zaadoptowany do warunków polskich przez P. Szczepaniaka, J. Strelaua i K. Wrześniewskiego)
5. Kwestionariusz wypalenia zawodowego Ch. Maslach.

Badaniami objęto 205 pracowników socjalnych zatrudnionych w instytucjach pomocy społecznej do pracy z osobami starszym. Kryterium wyboru respondentów stanowiło zatrudnienie na stanowisku pracownik socjalny. Dobór osób i instytucji do badań był losowo-celowy.

Z perspektywy badań ilościowych moje wątpliwości budzi losowo-celowy dobór próby badawczej, bowiem badania sondażowe zakładają losowy dobór próby. Biorąc pod uwagę specyfikę problematyki badawczej i konieczność rozpoznania posiadanych przez pracowników socjalnych kompetencji społecznych w obszarze pracy z osobami starszymi oraz determinantów różnicujących te kompetencje - można usprawiedliwić celowy dobór próby. Warto byłoby jednak wyjaśnić ten wybór.

W części metodologicznej brakuje opisu metod analizy danych. Natomiast wybór badań ilościowych oraz metody, technik oraz narzędzi realizacji tych badań uważam za trafny, choć wielość zastosowanych narzędzi w stosunkowo dużej grupie badanych (205 osób) niesie ryzyko tylko częściowego wykorzystania danych empirycznych.

Charakter i poziom analiz empirycznych i wniosków badawczych oraz poziom ich prezentacji

Analiza materiału empirycznego, została podporządkowana strukturze pól problemowych, czyniąc ją przejrzystą i logiczną. W ostatnim podrozdziale rozdziału czwartego dokonano charakterystyki społeczno-demograficznej populacji badawczej.

W rozdziale piątym Doktorant referuje wyniki pomiarów, tj. rozpoznania kompetencji społecznych badanych pracowników pomocowych pracujących z osobami starszymi w kontekście wiedzy i przekonań, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych i motywacji do pracy. Rozdział kończy próba typologii kompetencji społecznych pracowników do pracy socjalnej z seniorami. Szkoda, że przyjęta tu jako rama teoretyczna koncepcja kompetencji społecznych Józefa Skrzypczaka (1998), nie została szerzej omówiona w części teoretycznej.

Rozdział szósty to interesująca analiza uwarunkowań kompetencji społecznych w kontekście prezentowanych wartości, samooceny osób profesjonalnie pomagających, poczucia skuteczności badanych pracowników socjalnych w pracy z osobami starszymi, radzenia sobie w sytuacjach stresowych i poczucia wypalenia zawodowego. Rozdział siódmy ukazuje zależności między typami kompetencji społecznych a zmiennymi podmiotowymi badanych pracowników socjalnych, które zostały opisane w rozdziale szóstym. Autor weryfikuje pozytywnie większość hipotez badawczych. Całość pracy wieńczy zakończenie, w którym Autor dokonuje sumarycznej prezentacji założeń badawczych, uzyskanych wyników i weryfikacji hipotez, wysuwając kilka postulatów ukierunkowanych na poszerzenie i doskonalenie kompetencji społecznych profesjonalistów pracujących z osobami starszymi.

W empirycznej części pracy Pan mgr Aleksander Herman właściwie przeprowadził analizy statystyczne danych zgromadzonych na podstawie zastosowanych narzędzi pomiaru kompetencji społecznych i ich podmiotowych uwarunkowań. Pomimo wielości zastosowanych technik i narzędzi udało się logicznie uporządkować materiał badawczy, czytelnie zaprezentować wyniki analiz statystycznych, wskazując na interesujące zależności między typami kompetencji a wyłonionymi w badaniach ich determinantami.

Reasumując, Autor dysertacji wykazał się dobrymi umiejętnościami związanymi ze stosowaniem procedur badań ilościowych oraz analizy materiału empirycznego. Stwierdzam, że znajomość tematyki badań oraz przestrzeni społecznej, w której prowadzono badania, pozwoliły na rzeczowe i trafne podsumowania dotyczące

prezentowanych przez pracowników socjalnych kompetencji społecznych i ich podmiotowych uwarunkowań w obszarze pracy z osobami starszymi.

W mojej ocenie, Autor dysertacji zrealizował większość zamierzeń badawczych i sprostą oczekiwaniom stawianym na poziomie doktoratu, ukazując swoje kompetencje zarówno w zakresie eksploracji literatury przedmiotu badań, jak i przeprowadzenia badań empirycznych oraz ich rzeczowej analizy.

Wnioski końcowe

W kształceniu profesjonalistów w obszarze pomocy społecznej, a przede wszystkim pracowników socjalnych realizujących działania pomocowe wobec osób starszych, chodzi o możliwość dostosowania wiedzy gerontologicznej, przekonań prezentowanych wartości oraz umiejętności do rozwiązywania trudnych sytuacji, ale również o takie kształtowanie kompetencji profesjonalnych, które pozwoli na satysfakcjonujące funkcjonowanie w zawodzie i efektywne wspomaganie seniorów.

Oceniane badania przedstawiają typy kompetencji społecznych pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi oraz niektóre ich podmiotowe uwarunkowania. Opisują ogólny poziom wiedzy o osobach starszych, przekonań dotyczących tej grupy wiekowej klientów, umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach społecznych i motywacji badanych pracowników socjalnych, jak również podmiotowe uwarunkowania tych kompetencji.

Uzyskane wyniki pozwalają na poszerzenie wiedzy w eksplorowanym obszarze, przybliżając sylwetkę i charakterystykę pracownika socjalnego, zatrudnionego w obszarze pracy socjalnej z osobami starszymi. Przeprowadzone badania ukazują też niektóre dylematy funkcjonowania w zawodzie: stosunkowo niskie poczucie satysfakcji z wykonywanych działań wspierających oraz duże ryzyko wypalenia zawodowego, co jednocześnie determinuje chęć rezygnacji z pracy części osób zatrudnionych w zawodzie. Wyniki analiz mogą być wytyczną dla instytucji kształcących do pola pracy socjalnej oraz szerszego wprowadzania problematyki gerontologicznej w programy profesjonalnej edukacji, a także upowszechniania superwizji w procesie zapobiegania wypaleniu zawodowemu. Badania mogą być też inspiracją dla decydentów w zakresie podniesienia statusu społecznego i ekonomicznego zawodu pracownika socjalnego, jako ważnego elementu realizacji polityki senioralnej.

Przedstawiona do recenzji praca niewątpliwie wzbogaca wiedzę dotyczącą kompetencji społecznych w pracy socjalnej z osobami starszymi w kontekście ich personalnych uwarunkowań, stając się inspiracją do dalszych badań w tym obszarze.

Tekst rozprawy doktorskiej pt. *„Kompetencje społeczne pracowników socjalnych pracujących z osobami starszymi a ich podmiotowe uwarunkowania”*, spełnia wymogi doktoratu z zakresu pedagogiki, wypełniając kryteria nakreślone w art. 13 Ustawy o stopniach i tytułach naukowych z dnia 14 marca 2003 roku w stopniu satysfakcjonującym.

Wnioskuje o dopuszczenie Autora pracy – Pana mgr Aleksandra Hermana do dalszych etapów przewodu doktorskiego na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Olsztyn, 12 września 2022 r.

dr hab. Ewa Kantowicz Prof. UWM

